

Platons prosa förför våra tankar

Det finns åtminstone två goda skäl att läsa Platon. Han är historiens viktigaste enskilda filosof och han är alla tiders bästa prosaförfattare. Nu kan han läsas i svensk nyöversättning.

DET ÄR INTE ALLEDELES SANT att all filosofi bara är fotnoter till Platon (vilket Whitehead påstod), men Platon täcker in så mycket av all senare filosofi att det bara är om Platon och Aristoteles något sådant skulle kunna sägas.

De enda författarna vars prosa kommer i närheten av Platon är Homeros och Shakespeare. Därför är det självklart en stor händelse att Platon kommer i nyöversättning av Jan Stolpe. Tanken är att Stolpe ska översätta allt av Platon, samt en del saker som brukar tillskrivas Platon men antagligen är skrivna av andra. Den första volymen av sex planerade föreligger nu i ett vackert band från Atlantis.

DENNA FÖRSTA VOLYM tar upp dialoger som allmänt betraktas som tidiga, även om det finns tvivel rörande flera av dessa dialogers äkthet. En vanlig tanke är att Platon undan för undan frigör sig från det sokratiska inflytandet, så att de tidiga dialogerna är mer korrekta skildringar av den historiske Sokrates. Senare blir Sokrates en mer dimmig figur, som i allt högre grad får bli ett språk för Platons egna uppfattningar. I vissa sena dialoger förekommer Sokrates inte alls, och i andra sena dialoger är han reducerad till den som förlorar diskussionen.

Denna bild är kanske någorlunda korrekt, men långt ifrån oproblematiskt. Det blir ändå naturligt att i denna recension av det första bandet mest behandla Sokrates. En diskussion av de centrala dragen i Platons egen lära, hans filosofi och hans antidemokratiska uppfattningar, kan anstå till de kommande banden.

Vem var Sokrates? Här har eftervärlden stora problem. Vi vet en del yttre saker om hans liv och lite om hur han såg ut (ful som stryk), men vad som gjorde att han hade så stor inverkan på sin samtid är problematiskt att säga något om. Källmaterialet är inte magert men mycket svårbedömt.

REDAN FRÅN FÖRSTA BÖRJAN finns det något förbryllande kring Sokrates, och Platons förhållande till honom. Sokrates ställs inför rätta, anklagad för att förneka gudarna och förläda ungdomen. *Sokrates försvarstal*, som inleder denna volym och traditionellt brukar räknas som ett tidigt verk av Platon, kastar oss rakt in i Sokrates sida av saken. Han har minsann inte förlänt ungdomen. Han är minsann inte skyldig till något av det som han är anklagad för.

Men det finns redan här en förbryllande dubbelsidighet i texten. Platon och Sokrates för en ständig kamp för filosofin mot retoriken. Filosofin handlar om det som är sant, retoriken handlar bara om att vinna en kamp. Retorikens uppgift är att få den sämre positionen att framstå i bättre dager – det är en sorts själslig kosmetika, och som sådan förkastlig. Sokrates inleder sitt försvarstal med en variant av detta. En del av Platons poäng här är att det var retoriken som lyckades ta död på Sokrates.

NY BOK

Platon

Skrifter, Bok 1

Öv: Jan Stolpe

Atlantis, 2000

Sokrates anför tidigt att andra minsann kan vränga ord så det står härliga till, men att han, Sokrates, inte är en sådan talare. Av honom får ni bara höra sanningen. Men detta är ju ett typiskt retoriskt knep, och som retoriskt stycke är Sokrates försvarstal faktiskt ett stycke briljant retorik. Varför, om retoriken är en så förkastlig verksamhet? Och varför är Platon ständigt så misstänksam mot litteraturen överhuvudtaget? Liksom retoriken har litteraturen förmågan att förvräva våra huvuden och få oss att se något som gott, när det i själva verket inte är det. Men varför är Platon då en av historiens allra största författare?

En annan aspekt av detta förbryllande samspel mellan Platon och Sokrates är den sokratiske ironin. Sokrates säger vid flera tillfällen att det enda han är säker på, det är att han inte vet något, att han är okunnig. Han går runt och sticker hål på andras uppfattningar om att sitta inne med sanningen. Men vilken är hans djupast liggande uppfattning – kan det verkligen vara så att han inte vet något alls? Han vet uppenbarligen redan att en mängd uppfattningar inte kan vara riktiga. Men om han har skaffat sig denna kunskap, varför inte lära ut det, eller åtminstone gå med på att han vet någonting?

Delvis som en följd av detta kunde två vitt skilda senantika filosofiskolor säga att de fick sin inspiration direkt från Sokrates. Skeptikerna betonade att Sokrates inte visste något alls, medan stoikerna ansåg sig ha utvecklat den lära som Sokrates egentligen satt inne med.

SOKRATES VAR FRAMFÖR ALLT en moralfilosof. Hans positiva läror omfattar några få teser: "dygd är kunskap", "ingen med full insikt i det goda handlar felaktigt – omoraliskt handlande är bara en följd av okunskap" och "det är bättre att lida ont än att själv handla fel".

Dessutom är han först i historien med att kräva definitioner av centrala begrepp. Denna sida av Sokrates verksamhet kommer efter Platons och framför allt efter Aristoteles insatser att visa sig vara central för logikens framväxt. För Sokrates gällde det alltid centrala begrepp som hade med dygden och det mänskliga livet att göra. Vad betyder "fromhet", "mod" och "rättvisa" egentligen? För att få svar är det rimligt att gå till personer som kan tänkas veta något, så han går ut på gator och torg, och frågar folk om hur ett visst begrepp ska uppfattas eller definieras. Han frågar berömda militärer om vad mod är (*Laches*). Det visar sig snabbt att inte heller de kan svara på hans frågor.

HÄR HAR SOKRATES en klar bild av vad som inte kan vara ett svar på frågan. De tidiga, aporetiska, dialogerna utmynnar i ett tillstånd där till slut ingen vet vad till exempel mod är. Men varför utgår Sokrates ifrån att den som vet vad mod är måste sitta inne –

ibland långt inne – med en explicit definition, som kan ange vilka saker som är modiga, och vilka som inte är det? Om inga okontroversiella exempel på sådan kunskap dyker upp (det enda klara exempel Platon själv ger är att lera är jord blandat med vatten), varför framhärda i sin övertygelse om metodens förträfflighet? Borde man inte i stället säga att utgångspunkten var felaktig, särskilt om man säger att man i grund och botten inte vet något alls?

Stolpes nya översättning är den tredje fullständiga översättningen till svenska, efter Dahlsjöes och Lindskogs. Denna första volym innehåller följande verk: *Sokrates försvarstal*, *Kriton*, *Euthyfron*, *Laches*, *Den mindre Hippias*, *Gästbudet*, *Faidon* och *Gorgias*. Visst uppseende har det väckt att Stolpe har övergivit den vanliga översättningen som säger att Platon har en lära om "idéer", Stolpe föredrar att tala om "former". För egen del har jag inga invändningar mot detta – Aristoteles och Platon använder samma term (*eidos*), men hos Platon översätts det ofta med "idé", hos Aristoteles med "form", och andra som har skrivit om Platon har ofta föredragit termen "form".

ÖVERHUVDUDET ÄR STOLPE mycket bra i sin hantering av de olika uttryckssätten hos Platon. Platon övergår ledigt från talspråk till en högstämnd konstprosa via ett sakligt utredande språk, och Stolpe hänger med i svängarna. I denna volym finns det inte så många av de filosofiskt rejält besvärliga passagera, så det återstår att se hur dessa kommer att hanteras.

Fler noter vore önskvärta, även om det kan vara svårt att veta var man i så fall skulle sätta stopp för notapparaten, eftersom nästan allt av Platon är värt att kommentera, antingen språkligt eller innehållsligt. Kanske kan intresset för att ge ut en del ytterligare litteratur om Platon och Sokrates på svenska växa. Denna volym kan läsas på många sätt – som skildring av livet i det antika Aten, som filosofi, som skönlitteratur eller som exemplarsamling för konsten att argumentera.

"Personer som inte är ett dugg intresserade av litteratur, filosofi eller antiken bör fundera på vad det är för sorts liv de lever."

VOLYMEN GER LÄSAREN många anledningar att tänka till. Dels bör man själv tänka igenom de filosofiska diskussionerna, men det finns även flera ganska konkreta mysterier. Varför sköter Sokrates sitt försvarstal på det beskrivna sättet – ville han dö? Varför framställs det som om Sokrates är en funlig rättegångstalar, som knappast ens hittar till domstolen (bland annat i *Gorgias*), när det som ska vara en

redogörelse för hans insats i rätten faktiskt är ett bra försvarstal. Vi vet också från andra källor att Sokrates faktiskt lyckades ganska bra med sitt riktiga försvarstal – det var nära att han blev frikänd (röst-siffrorna är kända). Och hur kunde Sokrates ha svårt att hitta till rätten, när han själv hade varit verksam där vid andra tillfällen? Har Platon ändrat sig mellan författandet av de olika dialogerna eller finns det någon annan förklaring till de förbryllande inslagen i skildringen av Sokrates?

Så hopar sig frågetecknen – men *Platons dialoger* som en sorts detektivroman är bara en möjlig ingång till läsandet av Platon. Var och en som är det minsta intresserad av litteratur, filosofi eller antiken bör läsa Platon. Personer som inte är ett dugg intresserade av litteratur, filosofi eller antiken bör fundera på vad det är för sorts liv de lever.

FRIDRIK STJERNBERG